

OOSTVLAAMSCHE ZANTENMEDEDEELINGEN VAN DEN BOND DER OOSTVLAAMSCHE
FOLKLORISTEN*Maatschappij zonder winstbejag**Secretariaat van den Bond :*

L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent

P. LUYCKX, Wenemaerstr. 58, Gent

Penningmeester

Postcheckrekening 2043.98

Redactie van Oostvl. Zanten :

Prof. Dr. P. DE KEYSER,

Egmontstraat, 14, Gent.

Clemens TREFOIS, J. BOES.

DE TINNENPOTGIETERIJ TE GENT*door Julien Boes.***INLEIDING.**

Van de vele verdwijnende bedrijven, die ofwel door den drang van moderne uitvindingen, ofwel door modegrillen, ofwel door omwentelingen in het economisch leven in vergetelheid geraken, verdient de tinnenpotgieterij wel onze bijzondere aandacht.

Sedert lang heeft de laatste Vlaamsche tinnenpotgietersfamilie zich uit het ambacht teruggetrokken. Links en rechts zijn nog in België enkelingen werkzaam de nauwelijks nog den naam tinnenpotgieter waardig zijn. Er wordt nog gewerkt voor handelaars in oudheden die gevolg willen geven aan de vragen hunner cliënten, en die, bij gebrek aan oud tingoed, naar oude modellen vervaardigde voorwerpen ter markt brengen. De tinnenpotgieterij is immers ook niet meer leefbaar. Voor kunstvoorwerpen verlangt men een ander metaal en tinnen borden hebben reeds lang onze keukens verlaten.

Ons doel is dan ook, naast de historische gegevens der nering, de overleveringen van het ambacht, zooals zij door de eeuwen heen tot ons gekomen zijn, voor de toekomst vast te leggen, voor zoover het ons mogelijk is.

* * *

Tinnen voorwerpen werden reeds heel vroeg vervaardigd. Men vindt er bijv. in sommige Frankische graven, de middel-

eeuwen hebben ons enkele tinnen kelken nagelaten. Uit de XIe en XIIe eeuw dagteekenen sommige tinnen bedevaartteekens. Toch bezitten wij niet die reeksen tinnen voorwerpen, die ons gebleven zijn in koper, goud, zilver. Dit is natuurlijk grootendeels te wijten aan de zachtheid van het metaal zelf die hun vernietiging in de hand werkte. Men mag zeggen dat de tinnen voorwerpen der middeleeuwen bij wonder tot ons gekomen zijn en dan zijn het nog bij uitstek voorwerpen met een godsdienstig karakter (1). Voegen wij daarbij dat tinnen voorwerpen onderhevig zijn aan de tinpest, ziekte die het metaal aantast en als een kanker invreest (2).

Het spreekt van zelf dat de tinnenpotgieterij het bloeiendst was in de landen waar tin gevonden werd zooals in Engeland, Duitschland, Zwitserland, Frankrijk. Deze landen bezitten dan ook de mooiste voorwerpen. In onze streken werd geen tin gevonden en moest het dus ingevoerd worden. De Gentsche tingieters gebruikten bij voorkeur Engelsch tin alhoewel er in de XIVe eeuw ook Zwitsersch tin ingevoerd werd.

Bij een vergelijkende studie der tingieterij in België valt het sterk op dat de mooiste tinnen voorwerpen afkomstig zijn van Brussel, Mechelen, Yperen, Luik. Gent daarentegen heeft omzeggens geen kunsttin geleverd. Wij behandelen verder breedvoerig de oorzaak van dit gebrek. Zeggen wij maar oogenblikkelijk dat de Gentsche tinnengietersnering steeds een kleine, arme nering is geweest. Zoo gering zelfs was zij dat men haar leden dikwijls vereenzelvigde met de loodgieters, die overigens in dezelfde nering opgenomen waren. Dit alleen wijst erop dat de tingieters niet als kunstenaars, doch wel als doodgewone werklieden bejegend werden.

Het zal ons niet mogelijk zijn te wijzen op historische feiten waarin de nering een overwegende rol gespeeld heeft, zooals dit het geval zou zijn voor de volders, de wevers. Evenmin kunnen

(1) Tin was met het goud en het zilver een der drie heilige metalen waarin godsdienstige voorwerpen mochten vervaardigd worden.

(2) Voor het behandelen der tinziekte raadplege men K. Berling, *Altes Zinn*; R. Van Melckercke, *Over Tinziekten*.

wij wijzen op prachtige kunstwerken waaraan de goud- en zilver-
versmeden ons gewend hebben. Doch wij meenen dat de studie
der kleine, schamele neringen veel kan bijdragen tot het door-
gronden der economische omwentelingen die tot den ondergang
der neringen geleid hebben. Hier kan het spreekwoord toegepast
worden: Kleine oorzaken hebben soms groote gevolgen.

Het verschijnen dezer studie werd sterk vergemakkelijkt door
de nota's nagelaten door wijlen M. A. Van Werveke en door de
heeren H. en L. Van Werveke aan het Stadsarchief geschonken.

DE NERING.

HISTORISCH OVERZICHT.

De oudste documenten betrekkelijk de nering der tinnenpot-
gieters die door de eeuwen heen tot ons gekomen zijn dagteeke-
nen van de XIVe eeuw. Uit de XIIIe eeuw hebben wij in de
Stadsrekeningen, in sommige oorkonden vermelding van enkele
tinnenpotgieters, wat wijst op het bestaan der nering, feit waar-
aan wij natuurlijk nooit twijfelden, doch die ons geenszins toela-
ten verdere gevolgtrekkingen te maken. Om zich een tastbaar
beeld voor den geest te roepen van het leven der nering heeft
men meer noodig dan de eenvoudige vermelding van een naam.
Het reglement der nering, document dat bij uitstek het vereischte
licht werpt op het innerlijk leven dezer economische instelling,
treffen wij eerst aan in 1355. Van af dit oogenblik volgen de
vernieuwde uitgaven, als wij deze uitdrukking mogen gebruiken,
elkander op met een tusschenruimte van soms twee jaar, soms
tien jaar, vijftig jaar.

De nering der « potgieters » heeft ons dus een groot getal
reglementen nagelaten, reglementen die onderling van elkander
zoo weinig verschillen dat zij bij een oppervlakkige lezing wel als
kopijen zouden kunnen doorgaan (3).

De reglementen van de tinnenpotgietersnering ontleden en

(3) Stadsarchief — 187/nº 1 — Ziet bijlage nº 1. Wij geven daar het re-
glement van het jaar 1355, vermeerderd met de afwijkende bepalingen die in de
volgende reglementen voorkomen.

er de vereischte gevolgtrekkingen uit afleiden staat gelijk met het vertellen van de geschiedenis der nering.

Dit reglement kan, naar gelang den aard der artikels die er in voorkomen, van verschillende standpunten beschouwd worden.

Zooals voor iedere nering treffen wij er een reeks bepalingen aan die den omgang der leden onderling regelen, bepalingen die echter zonder invloed gebleven zijn op de kunstwaarde der voortbrengst. Zoo wordt bijvoorbeeld allereerst het gehalte van het metaal geregeld en merken wij dadelijk op dat twee soorten mengsel gebruikt werden: 8 t. h. lood mag bij het tin gevoegd worden voor het maken van « fijn » werk; voor « gemeen » werk wordt $\frac{1}{3}$ lood toegelaten. Speciaal aangestelde « waardeerders » oefenen een streng toezicht uit op het naleven dezer bepaling. Alvorens verkocht te worden moet ieder tinnen voorwerp aan hun goedkeuring onderworpen worden en hun merk ontvangen. Naast het merk van den waardeerder moet het voorwerp tevens het teeken van den tingieter dragen opdat men steeds wete wie het vervaardigde.

In dezelfde orde wordt de kwestie der leerknappen, der vreemdelingen, der Zondagrust, der feestdagen, der dekens en gezworenen geregeld. Daar deze punten echter zonder geschiedkundig belang zijn en zij tevens heel duidelijk worden uitgelegd door het hooger aangehaalde reglement zullen wij er niet verder op ingaan.

Heel anders is het echter gesteld met de artikels die de voortbrengst der ambachtslieden regelrecht beïnvloeden.

Het doet eenigszins zonderling aan vast te stellen dat het de tingieters verboden was ander werk te maken dan « gedraaid op de bank ». (4) 't Is te zeggen dat men verplicht was de oeroude manier van werken getrouw te blijven, dat alle initiatief gebannen werd. Een ander artikel dat van overwegend belang is geweest, niet alleen op de voortbrengst der tinnenpotgieterij te Gent, maar tevens op het leven der nering zelf treft men aan onder Nr. 23. Wij stellen vast dat de tingieters persoonlijk geen

(4) Artikel n° 23.

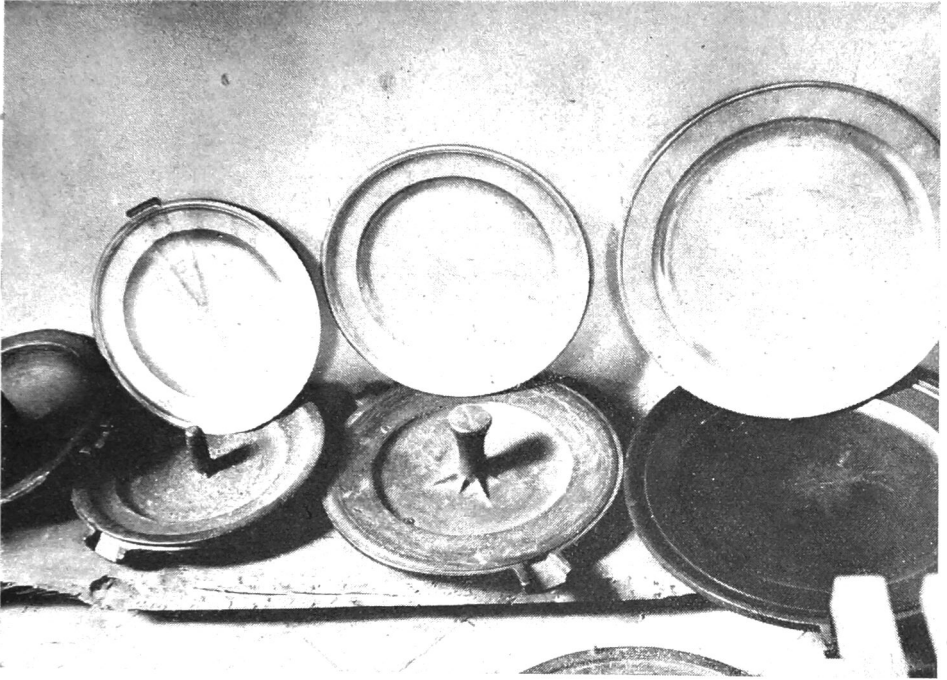

FIG. 1.

Voorbeeld van vorm voor het gieten van tingoed.

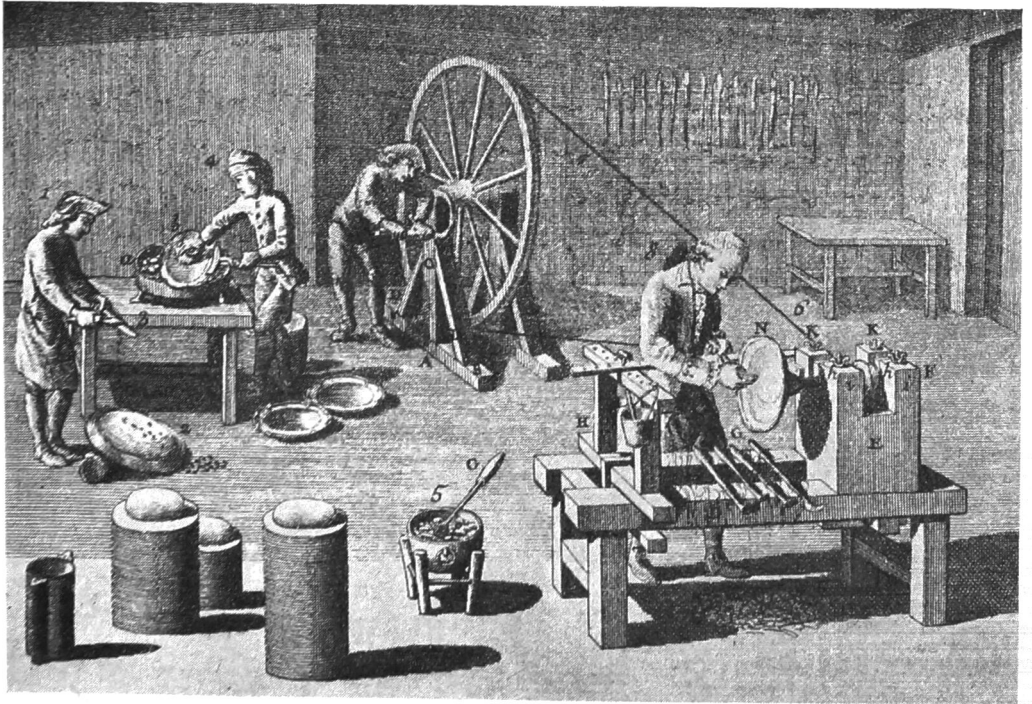

FIG. 2.

Werkplaats van den tinnenpotgieter, naar een gravuur der XVIIIe eeuw.

2

3

4

5

6

Marken van Gentsche tinnerpotgieters

7

7

8

8

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

19

20

21

22

23

23

23

23

23

23

23

23

23

FIG. 4.

FIG. 5.

Schenkkannen der Schepenen van de Keure te Gent. Werk van een tingieter uit Yperen. XVe eeuw.

(Museum van Oudheden, Bijloke, Gent).

FIG. 6.

Plaat met merken voortkomende van de nering der Gentsche tinnenpotgieters.

vormen bezaten : de vormen waren eigendom van de nering die ze om de beurt aan iederen potgieter in bruikleen gaf. Wie de vormen kreeg mocht er een bepaald getal voorwerpen mede vervaardigen. En die vormen kennen wij. Een inventaris van 1432 verschaft ons de volgende lijst (5).

- Eerst een vorme, die men heet van VI ponden,
- Item eene van III ponden,
- Item eene van II ponden,
- eene van neghen vierendeelen,
- Item eene van seven vierendeelen,
- eene van onderalven ponde,
- Item eene van V vierendeelen,
- eene van ponde,
- een hoolscotel vormkin,
- een diep scotel vorme, die men heet testen,
- een vlacke scotel vorme,
- een breede saussier vorme,
- een middel saussier vorme,
- Item een klein saussier vorme, die men heet manicle,
- Een coperne hanthave vorme van y stopen,
- een coperen sceelvorme van soutvaten met alven sceels
ende een coperin juistvorme.

Ziedaar dus de zeventien vormen die ter beschikking stonden van de leden der nering. Buiten deze vormen mocht niets voortgebracht worden op straf van boete. Voegen wij er onmiddellijk bij dat deze lijst tot in de XVIIIe eeuw onveranderd voorkomt : de Gentsche tinnenpotgieters der XVIIIe eeuw werkten dus nog steeds met dezelfde vormen als hun collega's der XVe en waarschijnlijk der XIIe en XIIIe eeuw. Naar het uitzicht is er dus geen onderscheid te maken tusschen de tinnen voorwerpen der XVe en der XVIIIe eeuw voor zoover zij te Gent vervaardigd werden.

Alvorens gevolgtrekkingen te maken willen wij nog even een woord zeggen over de proef. Gekomen aan het einde van zijn leertijd die vier jaar duurde, moest de « knaap » alvorens

(5) Stadsarchief. 187/1. f° 21 v°.

hij « meester in het vak » worden kon een proefstuk maken. In de XVe eeuw bestond deze proef in het maken van een « half-literwijnkan » en een geslagen (6) schotel.

Ook aan deze proef werd gedurende eeuwen geen verandering gebracht. Ieder streven naar verfijning of verbetering van het ambacht mangelt dus. Erger nog ! Wij stellen vast dat na 1540, na de groote hervormingen door Keizer Karel den neringen opgedrongen, er zelfs geen spraak meer is van de vier leerjaren : ieder Gentsch burger kon tinnenpotgieter worden eenvoudig mits het maken van het proefstuk en het betalen van het inkomgeld !

Arme potsgietersnering ! Van in de vroegste tijden zien wij de ambachtslieden omringd door hinderpalen die hun gedurende eeuwen moesten beletten er ook maar de kleinste fantazij op na te houden bij het uitoefenen van hun beroep.

Onze goud- en zilversmeden hebben ons voorwerpen van de grootste kunstwaarde nagelaten. Wij hebben tinnen voorwerpen gezien, vervaardigd in Mecheleen, Brussel, Yperen, die kunstig gewrocht en smaakvol versierd waren. Alvorens wij deze studie aanvingen vroegen wij ons dikwijls af waarbij het kwam dat geen kunstwerken van Gentsche tingieters tot ons gekomen waren. Wel doodeenvoudig omdat er nooit gemaakt werden, nooit gemaakt mochten worden. Onze Gentsche tinnenpotgieters mochten geen kunstenaars zijn op straf van boete ! Daarom prijken in de verzamelingen onzer neringen en gilden gouden, zilveren en koperen kunstwerken, geen tinnen ! Daarom waren onze schepenen der XVe eeuw verplicht zich te wenden tot vreemdelingen voor het vervaardigen hunner tinnen presentkannen.

Welke waren de redenen voor deze reglementeering (7) die door haar strengheid, haar onverbiddelijkheid alle ontwikkeling onmogelijk maakte ? Over de engheid der reglementen onzer

(6) Ziet technisch gedeelte.

(8) De schenkkannen der Schepenen van de Keure, bewaard in het Museum van Oudheden (Byloke), dragen het merk van een tingieter uit Yperen. De andere schenkkannen in hetzelfde Museum bewaard zijn van Antwerpschen oorsprong.

neringen en haar gevolgen op economisch gebied werd reeds dikwijls gehandeld. Toch kunnen wij zeggen dat meestal het reglement het welzijn der ambachtslieden en het keurige der voortbrengst beoogde. Of het doel immer bereikt werd betwijfelen wij sterk. Doch voor de nering der potgieters gingen de bepalingen nu juist regelrecht tegen het belang der leden in. Hoe men dat uitlegt? De eenige verklaring die wij durven vooruitzetten berust op een veronderstelden naijver vanwege een andere nering, namelijk deze der goud- en zilversmeden. Ongetwijfeld heeft deze laatste nering zich, van in de vroegste tijden, het monopool der vervaardiging van kunstvoorwerpen voorbehouden. Wij bezitten geen enkel document om deze bewering te staven (8) doch de ongemeten vrijheid van handelen die den goudsmeden door hun reglement gelaten wordt doet de beperkingen de potgieters opgelegd als een stelselmatig doorgedreven tegenkanting uitkomen. Voor de goudsmeden is er geen spraak van vormen die de nering toebehoorden. Iedere ambachtsman bezat zijn eigene vormen die hij liet maken naar de vereischten van het werk en naar goeddunken. Allen wedijver tusschen de twee verschillende neringen werd dus van in den beginne onmogelijk gemaakt, ten voordeele natuurlijk van de goudsmeden.

Ziedaar een feit zonder weerga! Noch in Duitschland, noch in Frankrijk, noch in Zwitserland (9) werden den tingieters beperkingen opgelegd, tenzij voor het gehalte van het mengsel dat zij moesten gebruiken. Dat in deze landen aan het initiatief van den werkman vrijen teugel gelaten werd kunnen wij best vaststellen bij het beschouwen der kunstwerken die men er voortbracht.

Doch niet enkel in het buitenland bestond de vrijheid van voortbrengst. Te Brussel, te Mechelen, te Antwerpen, enz. werden

(8) 182/4. Inventaris der nering. Geen spraak van vormen.

182/1. Ordonnantie op de goudsmeden; reglementeering van het gehalte. Van vormen of voorwerpen geen sprake.

182/5. Geen processen tusschen goudsmeden en tingieters.

(9) E. Morel, *Les Etainiers d'Arras*, bl. 7; K. Berling, *Altes Zinn*, bl. 34; E. Naef, *L'Étain et le livre du potier d'Étain genevois*, bl. 101.

de potgieters evenmin in hun kunstuitingen belemmerd. Waarom de goudsmeden daar minder jaloerschheid aan den dag legden dan te Gent blijft een raadsel.

De gevolgen voor de Gentsche nering waren dan ook verpletterend, laten wij zeggen doodend. Onze tingieters waren steeds geprangd tusschen hun reglement, dat door de dekens en gezworenen ten strengste gehandhaafd werd, eenerzijds en het onophoudelijk aandringen der Brusselsche, Antwerpsche en Mechelsche tinnenpotgieters, anderzijds. Deze laatsten poogden inderdaad hun mooie voorwerpen te Gent op den markt te brengen. Nu en dan werd door den deken der Gentsche nering bij de schepenen beroep gedaan opdat dit zou vermeden worden. Aan dit verzoek werd altijd gevolg gegeven doch wie kon de burgers, ja de schepenen zelf beletten hun tingoed in andere steden te koopen en het in hun huis te brengen? Reeds in de XIVe eeuw waren onze potgieters dezen tergenden toestand moede. Zij verzochten, heel ootmoedig, om de toelating te verkrijgen allerhande tingoed te mogen maken naar beliefte, teneinde den strijd aan te binden tegen hun vreemde collega's. Hardnekkig werd hun dit geweigerd.

Kon een tingieter gestraft worden omdat hij alles in het werk stelde om zich in zijn ambacht te verbeteren? Was het verboden te trachten een bedrijf te redden dat den ondergang gedoemd was en waarvan de beoefenaars in armoede leefden? Waren onze Gentenaars niet even bedreven en handig als hun vreemde collega's? Was het niet toegelaten te zoeken naar « middelen omme brootwinninghe ende proffyt te vercryghene »? Dit waren de vragen die een Gentsch tinnenpotgieter, Gillis de Brun, in 1532 den schepenen stelde (11). Op heeterdaad betrapt bij het vervaardigen van kunstvoorwerpen naar den aard der vreemde tingieters, was hij natuurlijk op aanvraag van den deken der nering door de schepenen veroordeeld geworden. Hij ging in beroep bij den « Breeden Raad » zetelende op den Collatie-

(10) Stadsarchief. 187/s. f° 11. 3 April 1393.

(11) Stadsarchief. 187/4, n° 8.

zoldere en verdedigde zich met den moed der wanhoop. In vollen raad verweet hij zijn rechters en vele burgers van Gent dat zij niet aarzelden hun tingoed, dat van Gentschen oorsprong, buiten de stad te zenden om het in sierlijker vormen te laten gieten. Moeten wij er bijvoegen dat het vonnis, door de schepenen geveld, bekrachtigd werd door den Breeden Raad? Onze potgieters konden naar hun ouden sleur terugkeeren.

Zal het U verwonderen dat de tingietersnering een arme nering was? Het feit dat de loodgieters in dezelfde nering opgenomen werden wijst op een nederigen toestand. Van tijd tot tijd werd aan de leden gevraagd hun stortingen te willen verdubbelen teneinde hulp te kunnen verleenen aan rampzalige broeders die den ondergang nabij waren (12). Wanneer een potgieter stierf zonder opvolger dan werd zijn winkeltje door de zorgen van de nering eenvoudig weg gesloten en zijn merken vernield (13). Dit om het getal tingieters te verminderen en zoodoende aan de overblijvenden meer werk te verschaffen. Teneinde bedrog te vermijden werden de merken van den afgestorvene vernietigd.

Zoo slenterde de nering der Gentsche tinnenpotgieters door de eeuwen heen, van dag tot dag verzwakkend, verminderend, uitstervend.

De XIXe eeuw kende den laatsten Vlaamschen potgieter: Jacob Theofiel De Keghel. Hij overleed op 1 Maart 1902.

HET WERKHUIS VAN DEN TINNENPOTGIETER IN HET MUSEUM VOOR FOLKLORE.

Door een zonderling toeval bezit de stad waar de potgieters steeds als paria's behandeld werden, wellicht het prachtigste werkhuis van een tingieter. Dit danken wij de familie De Keghel waarvan wij zooeven spraken. De leden dezer familie waren niet alleen de laatste beoefenaars van hun vak in Vlaanderen, doch het waren ook hardnekkige verzamelaars. Inderdaad, ge-

urende gansch de XIXe eeuw maakten zij zich meester van alles wat in gesloten tingieterijen nagelaten werd en op het punt stond te verdwijnen. Zoo doende was hun werkhuis, rond het jaar 1900, niet alleen de laatste Vlaamsche tingieterij doch tevens het sanctuarium van hun bedrijf. Vormen van allerhande soort stapelden zich op, groote en kleine, honderden en honderden; vijlen, boorkens, hamers, bijtels allerlei, en daarnaast een prachtige verzameling oude tinnen voorwerpen. In 1915 kon de Stad gansch dezen inboedel aankopen om in het Museum geplaatst te worden.

Nemen wij even een kijkje in het werkhuis zooals het in het Museum voor Folklore opgesteld is om daarbij het tinnen voorwerp in zijn vorming te volgen. Het bijzonderste deel van den alm is natuurlijk de vorm, of beter de vormen. Iedere vorm, uit koper of ijzer gemaakt, bestaat uit twee of meer deelen naar gelang het voorwerp dat moet voortgebracht worden (14). Deze verschillende deelen samengebracht laten in hun midden een ruimte die met vloeibaar tin dient gevuld te worden. De vorm, degelijk verwarmd en langs binnen gesmeerd wordt geprangd tusschen tangen of op de bank stevig vastgelegd, gereed om het gietsel te ontvangen.

Het reglement waarover wij vroeger spraken heeft ons reeds gezegd dat twee soorten mengsel mocht gebruiken: 8 t.h. lood op zuiver bloktin (15) voor mooi werk, 1/3 lood voor gemeen werk. Ziedaar het mengsel aan het smelten in den smeltkroes waarbij het van tijd gezuiverd wordt van de aan de oppervlakte drijvende vuilnis. Praktisch stelt men vast dat het mengsel genoeg vloeibaar is wanneer het een blauwen weerschijn vertoont.

Thans wordt met een ijzeren lepel, op voorhand verwarmd, een hoeveelheid tin uit den smeltkroes genomen en, langs de gleuf, in den vorm gegoten (16). Een paar minuten zijn voldoende

(14) Ziet plaat n° 1.

(15) Te Gent werd bij voorkeur Engelsch bloktin, soms Zwitsersch tin gebruikt. Van af de XIVe eeuw stellen wij en regelmatigen invoer vast van Engeland naar Gent.

(16) Ziet plaat n° 2.

de om het voorwerp de noodige stevigheid te laten bekomen en den vorm te verwijderen.

Nu vertoont het voorwerp zich met allerhande sprieten, «bramen» en nuttelooze uitsteeksels die moeten verwijderd worden. Voor dit werk bedient de potgieter zich van zijn talloze tangjes en vijltjes. Het voorwerp vertoont eveneens een ruwe oppervlakte, hobbelig en vuil. Het stuk wordt daarom vastgemaakt op een houten blok die heelemaal zijn vorm insluit. Het geheel wordt op een spil gevestigd die in beweging wordt gebracht door een groot wiel, het jachtwiel, waaraan de knaap of de knecht draait (17). De meester gaat dan over tot het oppoetsen van het voorwerp. Daarbij bedient hij zich dan van bijteltjes die zooveel vormen hebben als er groefjes, boordekens, diepten en hoogten aan de voorwerpen konden voorkomen. Daarom ziet men in het werkhuis ongeveer een honderdtal dezer bijteltjes (18). Eens het voorwerp van alle nuttelooze bramen gereinigd, krijgt het een extra-kuisch doormiddel van een borstel met een zeep-oplossing gedrenkt.

Bestaat het voorwerp uit verscheidene deelen die niet ineens kunnen gegoten worden zooals kannen, zoutvaten, dan worden de onderdeelen door soudeering bij elkander gebracht.

Voor wat het geslagen werk aangaat daarvoor werd een heel afwijkende werkwijze gebruikt. Het tin met een groote hoeveelheid lood gemengd om het kneedbaarder te maken werd in dunne platen gegoten. Deze platen werden gesneden en op het onderdeel van den vorm gelegd, waarna de tingieter met een hamer het tin in den vorm sloeg. Vervolgens onderging het voorwerp dezelfde bewerking voor het opkuischen als hooger beschreven.

Ziedaar het voorwerp klaar en kan de meester het bij den waardeerder dragen.

(17) Ziet bl.

(18) Ziet plaat n° 3.

HET MERK.

Na vaststelling van het vereischte gehalte sloeg de waardeerder zijn merk op het hem voorgelegde voorwerp ten teeken van goedkeuring. Het oudste teeken der Gentsche waardeerders bestond uit een hoofdletter X (19), soms met een kroon erboven. Dit teeken gaf tevens de verzekering dat het voorwerp uit Engelsch bloktin vervaardigd was. Van af de XVe eeuw gebruikten de waardeerders een merk met de afbeelding der maagd van Gent met den leeuw, gezeten in een tuin. Om iedere betwisting te vermijden plaatsten zij in hun merk de initialen van den naam van den ambachtsman die het voorwerp vervaardigd had.

Naast het merk van den waardeerder vinden wij het werk van den tinnenpotgieter. Van af de XVIe eeuw verbeeldt dit merk de roos der Tudors als bewijs van het gebruik van Engelsch tin, merk dat eveneens de initialen van den potgieter droeg (21). Dit merk werd er door den werkman zelf ingeslagen.

Voor kleine voorwerpen zooals lepels, vorken, zoutvaten werden merken van mindere afmetingen gebruikt.

Soms treft men naast de twee vermelde merken nog het teeken van den eigenaar aan. Vooral de kloosters hadden de gewoonte hun tingoed speciaal te merken (22). Ook sommige gilden volgden dezen maatregel zooals de St. Sebastiaans- en de St-Antoniushilde (23). Adellijke families lieten ook hun wapen op hun tingoed zetten (24).

Op het einde der XVIIIe en gedurende gansch de XIXe eeuw vinden wij nog steeds op het tingoed twee merken alhoewel toen van geen waardeerders meer spraak was. De tingieters gingen echter verder, naar het oud gebruik, met zelf twee merken of meer soms, op hun voorwerpen te plaatsen.

(19) Ziet plaat der merken n° 1.

(20) Ziet plaat der merken n° 2.

(21) Ziet plaat der merken n° 3.

(22) Ziet plaat der merken n° 4.

(23) Ziet plaat der merken n° 5.

(24) Ziet plaat der merken n° 6.

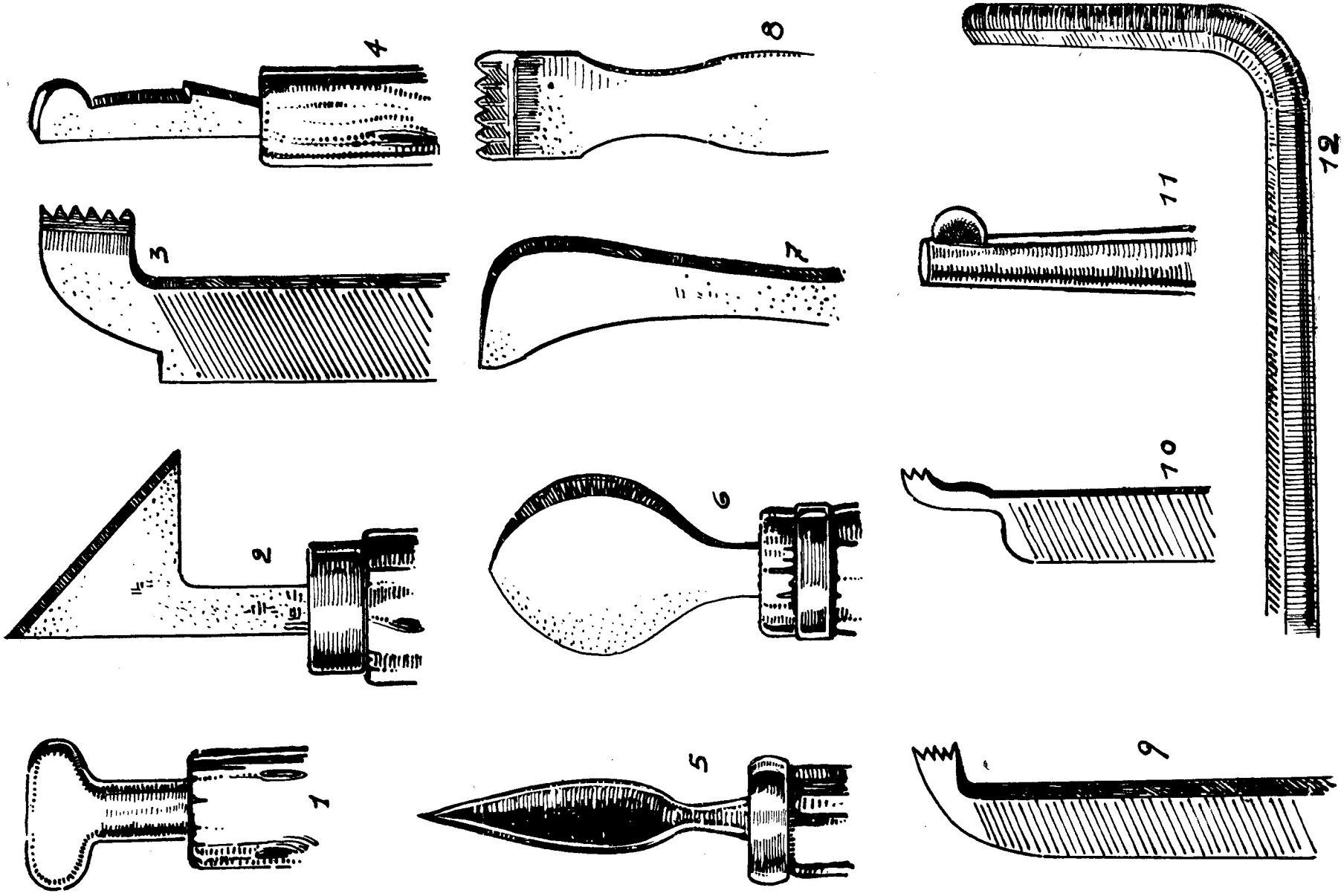

FIG. 3.

I. Merken van Gentsche Tinnenpotgieters.

3. Dierick.	15. Vanderbeken. 1785.
7. Van der Bilt.	16. F. De Kimpe. 1750.
8. De Caluwe. 1811-1820.	17. Van Maele. 1780-1815.
9. Neetesonne. 1785-1800.	18. L. Verstichelen. 1820-1840.
10. De Kimpe. 1700.	19. J. B. Duvivier. 1816-1850.
11. A. Delecourt. 1750.	20. W. Thooris.
12. P. De Kimpe. 1785.	21. B. Van Veuren.
13. B. Trelens. 1770-1790.	22. J. Dobbeleire.
14. I. Scheirre. 1785.	23. Merken der familie De Keghel.

II. REGLEMENT DER NERING opgemaakt naar de reglementen van 1355 en volgende eeuwen.

Dit naervolghende sijn de pointen ende ordinanchien die de goede lieden van den tenijn stoepmakers jn Ghend ghecostumeert sijn te houdene jn haerlieder ambocht ende ghehouden hebben van ouden tiden.

1. Eerst dat niemene van den vorseiden ambachte negheen werc en make no doen maken over fijn daer meer loods toe sij dan VIII pont loods ten hondert ponden teens up de boete van drien ponden parisisen ende tweerc verbuert ende dat sij gheen argher weerc en moghen maken no doen maken van ghemeenen werke dan ten drien ponden teens een pont loeds up de selve mesdaet van drien ponden ende twerc verbuert.

2. Voert dat men alrande teniin werc ghelijc maken sal beede stofferinghe ende buuc even eens up de boete van drien ponden ende tweerc verbuert.

3. Voert dat niemene gheen werc dat den vorseiden ambachte toebehoort vercopen en macht en sij ghewardeert ende gheteekent bi den ghezwornen warderers van den ambachte up de boete van drien ponden ende de meester sal re sijn teekin bij ansetten up de selve mesdaet.

4. Item so wat cnapen te desen vorseiden ambachte comen wille ende meester werden ende goet cnapes es es hij van buten ofte van binnen der stede ende gheens meesters kint es die sal viere jaer moeten leeren. Ende als hi comt in sine leeringhe sal hij gheven twintich scelle grote den ambachte ende vive scellinghe grote te siere kennessen. Ende als hij meester werden wille sal hij gheven den ambachte sessendertich pond parisise ende vive scellinghe grote te siere kennessen.

5. Item wat meesters kinde leercnape wert sal gheven tiene scelle parisise te siere kennessen ende alst meester werden wille saelt gheven tiene scelle parisise den ambachte ende tiene scellinghe parisise te siere kennessen.

6. Item wat cnapen die vremde es ende buten Ghend vor meestere gheleert heeft ende binnen Ghend begheert te werkene die sal XIII nacht moghen werken vor eenen vrijen meester Ende sal hij langher werken so sal hij moeten sekere letteren halen ter steden daer hij tambocht gheleert heeft ende daer mede blijft hij vrije cnapes binnen Ghend. Maer wille hij te desen ambachte comen ende vrij meester werden so moeste hij werken vor eenen vrijen meester als cnapes twee jaer lanc om den meester ende den ambachte te weten van wat conversacien ende van wat consten dat hij ware so datter tambocht gheene sconfieringhe of hadde ende tenden tween iaren als hij meester wert sal hij gheven den ambachte twee ende tseventich pond parisise ende drie pond parisise te siere kennessen.

7. Ende wat cnapen achterhaelt wort met dieften van der weerdden van vijf scellinghe parisise ofte daer boven hij en sal nemmermeer binnen Ghend penninc winnen metten vorseiden ambachte.

Ende elc meester ne mach maer een leercnaepe hebben vor de drie jaer leden siin en ware oft meesters kint ware ende daer mede en es gheen meester ontvrijt van eenen vremden leercnape te hebbene.

8. Voort dat niemant int vorseide ambacht werken en sal no doen werken up sondaghe no up mesdaghe no tsaterdaghes na den noenen noch up vigilie avonde noch up gheen van onser vrouwen

VI avonden naer der noene up de boete van vive scelle parisise.

9. Voort dat niement int vorseide ambacht bij nachte werken sal om der sorghen wille van den viere up de boete van 20 scellen parisisen also dichtent als hijt dade. Ende hier af sullen deken ende ghezwoorne moghen horen orconscepe also dicken als sij willen van den meester ende van sinen meisinieden bij heede.

10. Voort dat niemene gheenerande tenijn werc maken en sal anders dan rond gedrayt in de banc metter planc also men ghe-costumeert es tote noch up de boete van drien ponden parisisen ende twerc verbuert.

11. Item dat niemene wegghen en sal met ghewichte en sij goet ende gherechtich ende gheteekent. Ende wie bevonden worde met ghewichte dat te cleene ware dat ware elc stic up de boete van XII d' parisisen. Ende die twee ghewichten alleens hadde deen minder dan dander dat ware up dobbel boete.

12. Item en sal gheen deken of ghezwoorne anderen kiezen als hij of gaet maer sij sullen kiezen twee goede cnapen uten gheselle onderlinghe wie hem profitelixts ende wettelixsts dinct teenen deken ende daer die meeste menichte up blijft die zal dat jaer deken bliven ende dan sal de nieuwe deken gaen bi den tween ghesellen ende kiezen onder hem drien twee ghezwoornen ende aldus sal men doen alle jare.

13. Ende ware eenich content ofte ghescil tusschen den ghesellen van den ambachte daer de heere gheen recht an hadde, dat soudent deken ende ghezwoorne themwaert moghen nemen ende die re in ghescille ware soudens moeten bliven themwaert eer si neeringhe daden.

14. Ende wie hem liet verwaten int vorseide ambacht die en soude de neeringhe niet moghen doen vor hij uter verwatenesse ware.

15. Ende wie niet en quame daer hij ghedaecht ware ten bevelne van dekene ende ghezwoorne die soude verbueren vijf scelle parisise also dicken als hij in ghebreke ware.

16. Ende wie niet en quame onder sine baniere als die gemeene poort in die wapene ware die soude verbueren XX scelle parisise also dickent als hij in ghebreke ware en dade nootsake

ende die nootsake staet ter kennessen van deken ende ghezwoernen.

17. Voort waert also dat eenich gheselle int ambacht den anderen seuldich ware van tene ofte van lode, daer af souden de deken ende die ghezwoernen wet moghen doen.

Ende wie den deken of sinen ghezwoernen leelike of qualike toesprake jnt occusion van harer officien dat nare up de boete van tiene parisisen ende voort up scepenen segghen.

18. Item es gheordineert omme tprofijt van der stede gemeenelic ende van elken dat negheen van den vorseiden ambachte no andre wie hij sij binnen Ghend bringhen sal vremd lood in tafelen ghegoten men sal elcke tafele bi dekene ende ghezwoerne in drien sticken sniden, dats te verstane dat men elke tafele sal gheuen twee sneden, ende waert dat eenich sonder sniden in werke leide, dat hij verbueren soude veertich daghe siin ambacht naer den dach dat hij daer mede bevonden soude wesen Ende die hier ieghen dade ofte seide dat ware up de selve verbuete, ende dit midts dat men claerlic bevonden heeft dat fraudelic goet es ende datter elc diet werken dade mede bedroghen soude wesen.

19. Ende van allen desen vorseiden boeten sal de heere van den lande hebben teen derdendeel, de stede van Ghend tander derdendeel ende tambacht terde derdendeel.

20. Voort dat niemene int vorseide ambacht pinnen en sal maken up scedels up de boete van V groten van elke pinne.

Uit een reglement van het einde der XVe eeuw :

21. Te weten es, dat bi der meester menichte van den goeden lieden van de nambachte van den potghieters ende loodghieters in Ghend ende in 't verbeteren ende vorsien van den overdeken van den neeringhen in Ghend ende van denghenen, die hem ghe lieven sal daer toe te nemene omme ten navolghende poynte af ende toe te doene up dat's hem van node dinct, omme den meesten orbuere ende profijt van der vorseider stede, van den ghemeenen ambachte ende van elken, es gheordineert ende overeen ghedreghen, dat de goede lieden van den vorseiden ambachte sullen voort an maken geslegghen werc ende dat mainteneren ten profite van elken, also hier naer volcht :

22. Eerst gheslegghen werc te maken van finen tene ghealijeert

met mittaelgen ende mettende ghelaetschen, also men sculdich es gheslegghen werc te makene.

23. Item sullen sij dat gheslegghen werc doen maken in ghe-meene vormen, alle denghenen van den ambachte toebehorende, die re uut werken sullen willen ende cost ende last evenghelijc daer af draghen sullen, met gheliken coste ende dat doen werken met ghemeenen cnapen.

Item sal men cavelen in 't ghemeene gheselschap omme te wete-
tene welc eerst beghinnen sal gheslegghen werc te makene, ende
dien t eerst bij den cavele ghebuert, hij sal doen maken een hon-
dert gheslegghen wercs, zes pond onder of boven ofte daer onder-
ende niet daer boven. Ende als dat vulmaect sal wesen, sal die
ghene, die den noesten cavele ghevallen sal wesen, doen werken
een hondert wercs in der manieren vorscreven ende niet daer bo-
ven. Ende also vort elc d'een na d'ander in 't gheselschap duer-
gaende, tot dat in 't gheselschap omme sal wesen comen, Ende
hier toe sullen sij d'een den anderen ghereescepe doen van den
cnapen. Ende in deser manieren sullen sij bliven houdende haer
tour van den vorseider werke te doen makene. Item waert't, dat
eenich van den ghesellen te sinen toure niet en wilden doen wer-
ken gheslegghen werc, dat de ghenen daer af sal doen werken,
die naest hem ghecavelt wert, Ende daer sal die ghene, die sinen
tour laet lijden, verbeiden van te doen werkene tote sinen tour
weder omme comt. Item worde eenich nieu gheselle vrij meester
in 't ambacht, die sal ten achtersten cavele staen van den ghenen,
die re nu in siin, ende houden sinen tour ghelijc den anderen,
up dat hem ghelieft, ende alsoo voort, ende voort van den ghenen,
die re na commen sullen. Item waert dat eenich meester scotelen
slaen wilde, dat hij hem selven sinnen tour werken mach, also
vorseit est. Ende dese pointe siin gheordineert te houdene ende te
vulcommene in der manieren vorscreven, ende dut men elken van
den ghesellen, die re af werken sullen, ende sine meystnieden bi
deken ende ghezwoorne van den vorseiden ambachte daer up
horen sal bij haren liede t' allen tiden dat de deken ende ghe-
zwoorne ghelieven sal. Ende so welc bevonden wert de contrarie
hier af ghedaen hebbende, dat hij siin ambacht verbueren sal

X daghe lanc daer naer gheduerende.

24. Item dat nogheen tenijn potmakere vorseit negheener-
ande goet coepen en sal dat den lode of den tene toebehoort hi
ne saelt setten up sine veynstere XIII nacht lanc durende alle
daghe, dat alrande manieren van lieden sien moghen up aventuere
ofte iement quame, die metten rechte goet mochte maken dat hij
hebben mach om den cost, dat hem coste.

25. Wij ghebieden etc., dat niement, wie hij sij, tenijn
werc vercoepen en mach anders dan dat binnen der stede van
Ghend ghemaect es, ghewardeert, gheteekent bij den ghezwoornen
warderers van den ambachte, up de boete van tiene ponden ende
twerc verbuert.

Voort dat gheen houtijser copere noch ander man, wie hij
sij, voort an achter straten enga met cuerven ofte andersins omme
hout loud, hout ten te copene up de boete van tien ponden pari-
sien ende tgoet verbuert.

III. LIJST DER TINNENPOTGIETERS WIER NAMEN VOORKOMEN IN HET ARCHIEF DER NERING, IN DE VROEGSTE STADSREKENINGEN, STATEN VAN GOEDEREN EN JAERREGISTERS.

Wij gelooven dat de lijst der tinnenpotgieters die te Gent
geleefd hebben van de XIVe tot de XVIIIe eeuw het vereenzelvi-
gen van het Gentsch tingoed veel kan vergemakkelijken. Inder-
daad, geholpen door de gewoonte der potgieters hun initialen in
hun merk te plaatsen, is het in vele gevallen mogelijk den maker
en den ouderdom van een tinnen voorwerp terug te vinden.

Abbeele, Jacob van den, 1740-1767 (1).

Abbeele, Jan van den, 1657.

Abbeele, Joris van den, 1657.

Adriaens, Pieter, 1657.

Anckelaer, Pieter van, 1401.

Asselman, Jan, 1401.

Beken, Frans van der, 1740-1748.

Beneden, Gillis van, 1678.

Bernard, Jan, 1360.

Bie, Bussaert de, 1399.
Brughe, Jan van der, 1678.
Brun, Gillis de, 1532.
Caesvoorde, Wouter van, 1365.
Caulier, Pieter, 1678.
Claeus, Jacop, 1438.
Collyns Pieter, 1371.
Coninck, Karel de, 1757.
Coninck, Pieter de, 1404.
Coninck, Pieter de, 1447.
Cop, Jan, 1445.
Cop, Race, 1404-1424.
Court, Pieter de le, 1678.
Crul, Jacop, 1678.
Cueninc, Jan de, 1401.
Damman, Urbaen, 1404.
Delcourt, Andries, 1729.
Denys, Pieter, 1401.
Dhont, Jacobus, 1766.
Diericx, Philip, 1775.
Dijcstat, Willem van den, 1401.
Dontere, Jan, 1359.
Dooghe, Martin, 1404.
Drabbe, Jan, 1484.
Drabbe, Stevin, 1404-1444.
Everdey, Simoen, 1488.
Fair, Jan Baptiste le, 1659.
Gilibert, Dominicus, 1748.
Goethals, Joos, 1657.
Groetheere, Gillis, 1404-1461.
Groetheere, Lievin, 1404.
Halle, Gillame van, 1657.
Heetvelde, Jan van, 1427.
Hermite, Symoen, 1657.
Heynse, Pieter, 1401.
Heynse, Jan, 1404.
Heyse, Lieven, 1504.

Hoeyen, Jan van der, 1454.
 Hoghe, Mardin d', 1461.
 Hooghe, Lieven d', 1479.
 Hondt, Jacob de, 1748.
 Hont, Joannes de, 1748.
 Hyman, Andries, 1465.
 Jaghere, Philip de, 1407.
 Jaghere, Willem de, 1404.
 Jardin, du, 1766.
 Jooris, Jan, 1508.
 Keghel, Carolus de, 1776.
 Keghel, Carolus-Jacobus, 1787.
 Kemele, Gillis de, 1404-1465.
 Kimpe, Frans de, 1744.
 Kimpe, Pieter de, 1757.
 Kimpe, Roeland de, 1678.
 Kint, Joes 't, 1393.
 Knibbere, Jan de, 1404-1453.
 Lambroec, Jan van, 1454.
 Lambroec, Joes van, 1404.
 Langhe, Jan de, 1360.
 Langheraert, Frans van, 1757.
 Lanseel, Coelaert, 1404.
 Lanseel, Danys, 1404.
 Liere, Jan van, 1383-1404.
 Malder, Frans van, 1763.
 Marichal, Jan, 1766.
 Mey, Stevin de, 1404.
 Meyere, Jan de, 1448.
 Meyere, Jan de, 1729.
 Meyere, Kerstoffel de, 1404.
 Meyere, Pieter de, 1401.
 Moortele, Joos van de, 1657.
 Moortele, Joos van de, 1678.
 Moortele, Laureins van de, 1656.
 Naessens, Nicolaes, 1732.
 Neetesonne, Jan, 1404.

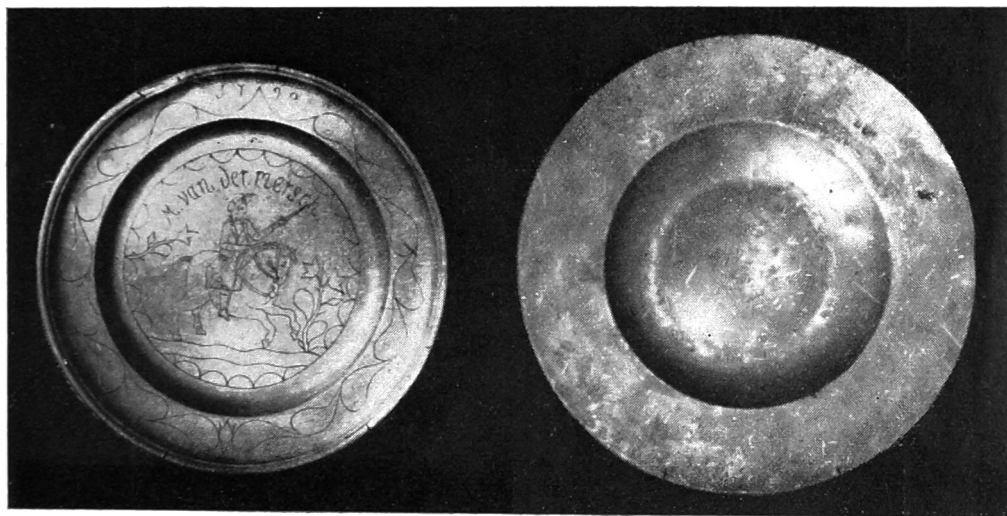

FIG. 7.

Links : doopbord der XIXe eeuw.

Rechts : voorbeeld van geslagen werk der XVIe eeuw (Gentsch werk).

FIG. 8.

Boven : drie doopborden van het einde der XVIIIe eeuw (Gentsch werk).
Onder : Brusselsch werk der XVIIIe eeuw.

FIG 9.

Links boven : kruiken van den aanvang der XVIIIe eeuw. Gentsch werk.
Links onder : doopborden en doopschotel der XVIIIe eeuw. Brugsch werk.
Rechts : kerkkandelaars in Louis XIV-stijl. Deze voorwerpen werden vervaardigd in de XIXe eeuw door den Gentschen tingieter De Caluwé.

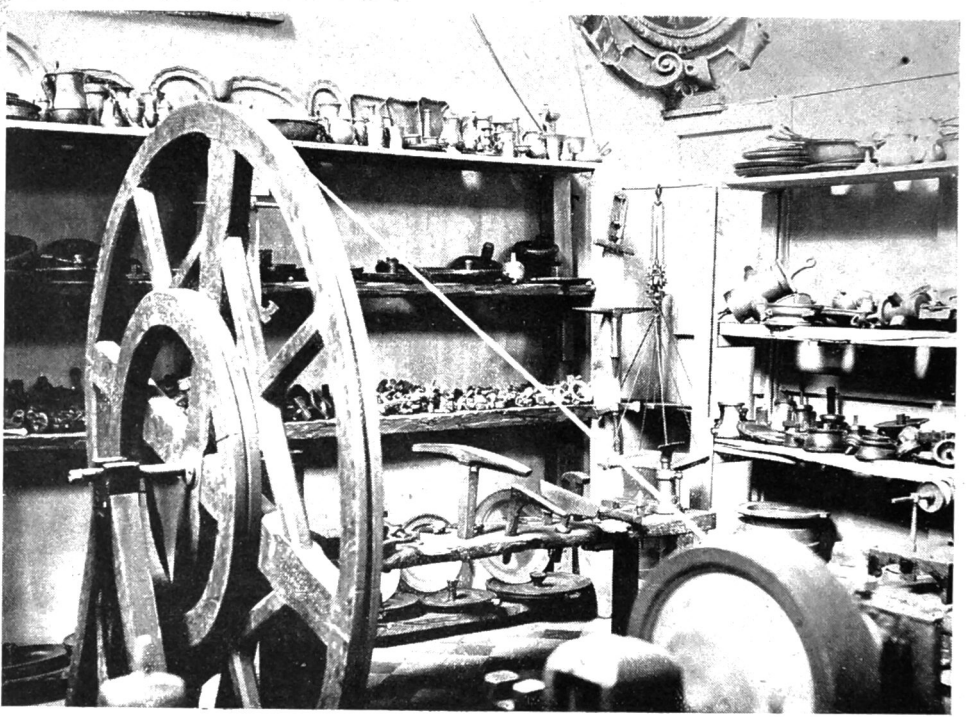

FIG. 10.

Werkplaats van den tinnenpotgieter.

(*Gent. Museum voor Folklore*).

Neetesonne, Frans, 1744-1757.
Neetesonne, Joos, 1678.
Neetesonne, Lucas, 1743.
Neetesonne, Thomaes, 1744.
Neckere, Philip de, 1404.
Neve, Jan de, 1404.
Nieuwenhove, Willem van den, 1422.
Nyhoen, Symoen van, 1401.
Noijoen, Jan van, 1404.
Nokerstocke, Rogier van den, 1404.
Pale, Lieven van den, 1444.
Parin, Olivier, 1404.
Partoy, Jan van, 1404.
Petit, Lanceloot, 1404.
Pijn, Cornelis-Joannes, 1757.
Pinere, Pieter de, 1657.
Plattyn, Jan, 1401-1419.
Poucke, Jan van, 1404.
Pratre, Joes de, 1426.
Rudder, Jan de, 1757.
Rudder, Pauwel de, 1383.
Saghère, Philip de, 1404.
Sandelin, Jan, 1356-57.
Scheire, Jan, 1779.
Screvel, Diederic de, 1404.
Screvel, Jan de, 1448.
Screvel, Roeger, 1404-1448.
Scuure, Hannin van der, 1360.
Sergheeraertssone, Daneel, 1401.
Sergheeraertssone, Jan, 1404.
Sergheeraertssone, Willem, 1407.
Smet, Adriaen de, 1678.
Smet, Coppin de, 1392.
Smet, Jacop de, 1401.
Smet, Willem de, 1351.
Soetyncck, Pieter, 1657.
Soissy, Jan, 1657.

Soissy, Jan, de Jonge, 1658.
Speyen, Lieven van der, 1404-1448.
Stappe, Jan van der, 1401.
Stevens, Daneel, 1404-1424.
Stevens, Pieter, 1404-1447.
Steyaert, Gillis, 1401-1419.
Surghelese, Jan de, 1445.
Taverne, Karel, 1757.
Thierens, Baudewijn, 1757.
Thierens, 1785.
Tierens, Frans, 1763.
Toch, Jan, 1659.
Tock, Judocus, 1678.
Toebast, Jan, 1657.
Tsestigh, Jan, 1787.
Velde, Gillis van de, 1404.
Velde, Gillis van de, 1448.
Velde, Gillis van de, 1481.
Velde, Lieven van de, 1484.
Verbeken, Frans, 1734.
Vercruysen, Judocus, 1739.
Vivere, Arent van de, 1424.
Vos, Jacops de, 1623.
Vos, Jan de, 1350.
Vos, Lieven de, 1620.
Vyncke, Maximiliaen de, 1657.
Vyncke, Nicolaes de, 1737.
Waesberch, Jan van, 1401.
Weerde, Inghel ut den, 1374.
Wuelyn, Lauweryns, 1373.
Yman, Jan, 1532.
Zichnoete, Joes, 1351.
Zoetyns, Adriaen, 1540.
Zoetyns, Cornelis, 1678.
Zoetyns, François, 1623.
Zoetyns, Guillaume, 1623.
Zoetyns, Jan, 1678.

Boekbespreking.

D. Wouters en Dr. J. Moorman. HET STRAATLIED. Nieuwe Bundel Schoone Historie-, Liefde- en Onbollige Liederer, Amsterdam, Uitgevers-Mij. Holland, 1934. 35 fr.

Het mag verblijdend heeten dat na een 1en bundel « straatliederen », thans reeds een 2e verschijnt en straks een 3e, indien we goed ingelicht zijn. Het is verblijdend dat er onder de intellectueelen een publiek gevonden wordt, dat plezier heeft aan het lezen van die poëzie van de straat, want het bewijst dat genot van hoogstaande literatuur niet noodzakelijk het genot aan het volksche bij de intellectueelen hoeft te bederven. Integendeel, indien het besef doordringt dat ook de hogere kunst haar voedingsbodem of haar neerslag in de volksche kunst heeft, dan kan dit slechts louterend op den kunstsmaak inwerken.

Heeft het triomfantelijk onthaal van Werumeus Buning's « Maria Lecina » aan zulk een gelouterd inzicht niet veel te danken?

We denken dus als folklorist veel goeds van « Het Straatlied » van de h.h. Wouters en Moormann en juichen hun onderneming toe. Toch wil het er bij ons niet in dat de uitgave zonder verklarende nota's moest geschieden. Nergens vermelding van afkomst, van tijd, van milieu, van melodie, de lezers moeten het maar raden of het liedje specifiek Hollandsch of Vlaamsch is, van een los blaadje komt of uit de verzameling van een of anderen bekenden liedjesdrukker uit een bepaalden tijd. We vinden het ook verkeerd wanneer b.v. Afscheid van een Marinier wordt overgedrukt van een los venstersblaadje en zonder naam, daaronder den naam van J. H. Speenhoff te plaatsen, wanneer de tekst, zooals medegedeeld in een voetnota, niet geheel overeenkomt met dien van « Liedjes, wjzen en prentjes ». Voor het folkloristisch onderzoek is juist de variant belangwekkend. Over het onderbrengen der liederen in bepaalde groepen zijn we het niet altijd met de uitgevers eens: waarom de « De hedendaagsche huwelijken » onder de liefdeliederer komt te staan en niet onder de burleske liederer begrijpen we niet. We hopen dat het mogelijk zal blijken in een lateren bundel, behalve een « Melodieën-

boek », ook een register met de thema's van de straatliederen uit te geven. Dit zou het gebruik van de bundels tot wetenschappelijk onderzoek zeer vergemakkelijken.

D. K.

**A. De Clercq. KANTWERKSTERS EN KANTNIJVERHEID
TE GEERAARDSBERGEN.** Drukkerij V. Van Nieuwen-
hove, Markt, 10, 3 fr.

Vlaanderen is de wereld door beroemd om zijn kantwerk. Deze dichtsterkste aller nijverheden wordt op verschillende plaatsen van het Vlaamsche land beoefend, te Brugge, te Mechelen en ook te Geeraardsbergen. Overal echter heeft het machinisme het handwerk doen wijken. De kantnijverheid kwijnt, de misschien de hoop dat de grillige Dame Mode het dragen van gen aan haar wantwerkkussen, tot het verleden behooren. Er is klosjes vallen stil! Weldra zal de kant- of spellewerkster, geboechten kant tot regel verheft voor de dames met goeden smaak. Voorloopig is daar echter met de krisis weinig kans toe, tot groote schade van de kantwerksters en van de toekomst van deze belangwekkende nijverheid, waarvan de poëzie en de folklore door Mej. A. De Clercq wordt aangetoond. Stammend uit een familie van kantwerkers weet ze te vertellen van de leerjaren in de kantwerkschool, over de bezigheden en de liederen van de kantwerksters, o.a. de « tellingen », over de ontspanningen van het jonge volkje, het vieren van Sint Gregoreken, 9en Mei, door meesteressen en meisjes. Mej. De Clercq blijkt goed gedocumenteerd te zijn over de Kantnijverheid, waarvan ze de geschiedenis schetst en, helaas, na de nbloei ook het tegenwoordig verval moet vaststellen.

We wenschen het door geslaagde illustraties versierde werkje van Mej. De Clercq in vele handen.

De talrijke etsen van den kunstschilder Jan de Cooman zijn niet het minst aantrekkelijke van dit werkje, dat Geeraardsbergen in zijn schilderachtige ligging en in zijn aloude kantnijverheid verheerlijkt.

D. K.